

І.В. Левицька, д.е.н., доц.
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

АНАЛІЗ ПРОСТОРОВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІНФРАСТРУКТУРИ ТУРИЗМУ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Здійснено просторовий аналіз естетичного оцінювання природних територіальних систем Вінницької області, доведено, що досліджуваний регіон дійсно має всі підстави для розвитку туристичної індустрії.

Ключові слова: *інфраструктура, туристський центр, туристські зони, рекреаційний потенціал регіону, стратегічний потенціал, регіональні програми.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку України актуальними стають питання щодо створення ефективної структури управління туристичною галуззю на всіх рівнях влади з чітким визначенням повноважень кожного її рівня. Перетворення України на туристичну державу світового значення вимагає також забезпечення координації діяльності різних галузей економіки, від яких залежить якісне надання туристичних послуг, зокрема транспорту, торгівлі, виробництва сувенірної продукції, видавничо-рекламної діяльності тощо. В умовах сьогодення, туризм є перспективною галуззю економіки країни, одним із пріоритетних напрямків її розвитку.

Туристична діяльність є частиною рекреаційної діяльності, що реалізується поза межами постійного місця проживання за вільним вибором з метою відновлення фізичного та духовного стану, розвитку та збагачення індивідуальних здібностей людини. Суспільна значимість туристичної діяльності полягає у безпосередньому медико-біологічному, соціально-культурному і виховному впливі на людину. При чому, тенденція зростання значення туризму визначається загальною тенденцією збільшення вільного часу людини, який у сучасних умовах відображає процес формування життєвих стандартів та є мірою соціального добробуту і розвитку.

Формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону є досить складним та необхідним завданням. Перш за все, це проявляється в тому, що сучасний стан розвитку рекреаційної сфери та завдання, покладені в основу державних та регіональних програм розвитку, потребують використання конкурентних переваг кожної рекреаційної системи для її ефективного розвитку. Зважаючи на значення туризму в розвитку національних господарських систем, особливо актуальною стає проблема розробки та реалізації регіональної політики у сфері туризму. Так, у масштабах держави туризм може стати важелем для подолання нерівномірного економічного розвитку окремих територій. Розвиток туристичної індустрії стимулює зростання рівня розвитку в економічно погано розвинених, несприятливих для промислового та сільськогосподарського виробництва регіонах; сприяє закріпленню в них населення, зменшенню його міграції до великих міст і промислових центрів і навіть приводить до зворотного процесу — приїзду до них населення з інших регіонів.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз останніх досліджень багатьох вчених, серед яких С.А. Генсирук, В.І. Гетьман, В.Т. Гриневецький, М.Д. Гродзинський, М.І. Долішний, В.П. Матвійів, В.І. Мацола, Г.П. Міллер, Н.Ю. Недашківська, М.С. Нижник, В.М. Петлін, В.С. Преображенський, В.П. Руденко, П.Г. Шищенко, В.П. Чижова та ін., виявив недостатність аналізу процесів просторової диференціації туристсько-рекреаційного потенціалу інфраструктури туризму, особливо це стосується розгляду проблем регіонального туризму, при цьому постає нагальне питання вирішення означених проблем.

Мета дослідження. Метою роботи є дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів та факторів привабливості регіону щодо розвитку туристичної індустрії.

Викладення основного матеріалу. За умови сталого розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу у Вінницькому регіоні можна забезпечити більш масштабне і раціональне використання природних можливостей для цілей туристичної галузі, а її раціональна організація принесе значний соціально-економічний ефект, який визначається надходженням додаткових коштів, створенням нових робочих місць, оздоровленням людей, розвитком окремих центрів і територій [3].

Туризм у Вінницькій області на даний час характеризується досить стійкими темпами розвитку. Проте в просторовому відношенні даний розвиток вкрай нерівномірний. Комплекс запропонованих туристських продуктів затребуваний лише частково. Основне туристичне навантаження припадає лише

© І.В. Левицька, 2013

їйних центрів, які приваблюють туристів – м. Вінниця, м. Амільник, м. Гемирів, м. Шаргород, смт. Муровані-Курилівці. Однією з причин просторових диспропорцій у розвитку туристського комплексу є той факт, що територія Вінницької області відрізняється значною диференціацією за ступенем забезпеченості та особливостями розміщення туристично-рекреаційних ресурсів і туристичної інфраструктури [2].

Залежно від наявності та поєднання видів туристично-рекреаційних ресурсів і факторів туристської привабливості, а також від рівня організації туризму, в межах регіону можна виділити різні територіальні одиниці. Вони будуть відрізнятися за інструментами регіональної політики стосовно до них, за рівнем і способами позиціонування, за інтенсивністю туристично-рекреаційної діяльності. Можна виділити такі територіальні одиниці як туристський район, туристська зона і туристський центр [1].

Зупинимося на особливостях їх організації більш докладніше. Туристський район. Під ним, як правило, розуміють окрему територіальну одиницю, засновану на спільності природних, культурних та історико-архітектурних ресурсів, об'єднану спільною туристською інфраструктурою і сприйняту як цілісний об'єкт. Територіальні формування Вінницької області в межах адміністративних районів і їх груп можна розглядати як туристські райони. Крім того, дана територіальна категорія може розглядатися досить широко залежно від системи критеріїв, що характеризують її, і масштабу реалізованих туристських і супутніх проектів (наприклад, як туристичний район може бути територія Вінницької області в цілому).

Туристська зона. Як туристську зону розглядають територію, де рекреаційна діяльність є однією зі сфер і до складу якої входять мережі туристських підприємств і підприємств, що забезпечують їх функціонування (інфраструктури туризму). Як приклад туристських зон Вінницької області можуть бути такі території: Центральна (Середньобузька), Північна (Верхньобузька), Південна (Придністровська), Західна (Середньомурафська), Північно-Східна, Південно-Східна.

Туристський центр. Як туристський центр розглядається сукупність туристських об'єктів, компактно розташованих на одній території, об'єднаних загальною інфраструктурою і призначених для цілей обслуговування туристів. Головними ознаками туристського центру є локалізація і концентрація об'єктів туристського показу і висока інтенсивність туристично-рекреаційної діяльності. У Вінницькій області туристськими центрами є території: м. Шаргород, м. Хмільник, м. Бар, м. Могилів-Подільський, м. Немирів, м. Бершадь, м. Ямпіль.

У той же час, «чистими» туристськими центрами в області є національний природний парк «Кармелюкове Поділля», історико-культурні пам'ятки Немирівське скіфське городище, державний історико-культурний заповідник «Буша», ставка Гітлера «Вервольф», національний музей-садиба М.І. Пирогова, літературно-меморіальний музей класика української літератури М.М. Коцюбинського. Решту (особливо Вінницю і прилеглі території муніципальних районів і районних центрів) можна охарактеризувати як мультиспеціалізовані центри, оскільки спеціалізованою галуззю економіки є не тільки туризм (останній становить лише від 5 до 15 % доходів). На підставі цієї типології територій з точки зору інтенсивності туристично-рекреаційної діяльності та щільності об'єктів туристського показу та інфраструктури туризму в Вінницькій області найбільший інтерес викликають території таких туристських зон (рис.1).

Центральна (Середньобузька): м. Вінниця, м. Немирів, м. Тульчин, м. Ладизин, с. Степашки Гайсинського району.

Північна (Верхньобузька): м. Хмільник.

Південна (Придністровська): м. Ямпіль, м. Могилів-Подільський.

Західна (Середньомурафська): м. Бар, м. Шаргород.

Південно-Східна: м. Крижопіль, м. Бершадь, с. Заболотне Крижопільського району. Це друга за площею туристична зона області.

Північно-Східна. Знаходиться у стадії формування, має високу транспортну доступність [8].

Рис. 1. Функціонально-територіальна структура ТРК і її елементи

Розподіл туристично-рекреаційного потенціалу області за виділеними вище туристськими зонами наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Туристський потенціал основних туристичних зон Вінницької області

Туристська зона	Склад адмін. районів	Площа, км ² , та частка туристів, %	Рекреаційно-туристична функція	Основна визначна пам'ятка (об'єкт показу)
1	2	3	4	5
				Численні архітектурні, археологічні та історичні пам'ятки (33,4 % від загальної кількості пам'яток області). 124 об'єкти природно-заповідного фонду (у тому числі 12 — загальнодержавного значення)

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Центральна (Середньобузька)	Вінницький, Тульчинський, Тиврівський, Немирівський, Тростянецький, Гайсинський	6260 89,6	Оздоровчо-спортивно-лікувально-пізнавальна	Миколаївська церква (1746 р.), костюл 1610–1617 рр., церква євангельських християн-баптистів «Віфанія», музей-садиба М.І. Пирогова, літературно-меморіальний музей М.М. Коцюбинського, садиба Грохольських в районі П'ятничан, споруди фортифікаційного комплексу «Мури» – пам'ятка архітектури поч. XVII ст., могила П.К. Запорожця, пам'ятники М.Коцюбинському, Т.Шевченку, М.Пирогову, О.Горькому в м. Вінниці; ставка Гітлера «Вервольф» смт. Стрижавка Вінницького району; музей історії авіації, Михайлівська церква (1752 р.) в смт. Вороновиця Вінницького району; палац С.Ф. Потоцького, краєзнавчий музей, Домініканський костюл 1780 р., Успенська церква 1789 р., пам'ятники О.В. Суворова, О.С. Пушкіна та М.Д. Леонтовича в м. Тульчині; музей О.В. Суворова в с. Тиманівка Тульчинського району; палац Потоцьких-Щербатових, літературний музей, пам'ятники М.Вовчок та М.Некрасову, скіфське городище VII–VI ст. до н. е. в м. Немирові; пам'ятник Д.Нечаю в смт. Брацлав Немирівського району; пам'ятник на місці битви військ Б.Хмельницького в с. Четвертинівка Тростянецького району; музей гончарного мистецтва братів Герасименко в с. Новоселівка Гайсинського району; палацовий комплекс в с. Верхівка Тростянецького району; музей фольклориста Г.Танцори в Гайсині тощо
Північна (Верхньобузька)	Хмельницький, Калинівський, Літинський	3350 2,8	Лікувально-пізнавальна	Запаси мінеральних радонових вод (м. Хмільник) та лікувальних грязей, 23 об'єкти природно-заповідного фонду (у т. ч. 6 — загальнодержавного значення), близько 373 історико-культурних пам'яток: костюл Усікновення глави Іоанна Предтечі (1603 р.), палац Ксїдо архітектора І.Фоміна в м. Хмільник; музеї: українського письменника М.П. Стельмаха в с. Дяківці Літинського району, поета-класика С.В. Руданського в с. Хомутиці Калинівського району, Героя Радянського Союзу та національного героя Франції В.В. Порика в с. Порик Хмельницького району, краєзнавчий в смт. Літин; Вознесенська церква (1777 р.) в с. Уланів Хмельницького району тощо
Південно-Східна	Теплицький, Бершадський, Чечельницький Піщанський, Крижопільський	5200 0	Лікувально-оздоровчо-спортивна	Краєзнавчий музей в м. Бершадь; палац поч. XIX ст. в с. Чорномин Піщанського району, меморіальний музей і могила академіка Д.К. Заболотного в с. Заболотне Крижопільського району, Бондурівське городище IV ст. Чечельницький район, музей М.Д. Леонтовича в с. Марківка Теплицького району тощо
Південно-Східна	Теплицький, Бершадський, Чечельницький Піщанський, Крижопільський	5200 0	Лікувально-оздоровчо-спортивна	Краєзнавчий музей в м. Бершадь; палац поч. XIX ст. в с. Чорномин Піщанського району, меморіальний музей і могила академіка Д.К. Заболотного в с. Заболотне Крижопільського району, Бондурівське городище IV ст. Чечельницький район, музей М.Д. Леонтовича в с. Марківка Теплицького району тощо.

Закінчення табл. 1

	2	3	4	5
--	---	---	---	---

Південна (Придністровська)	Муровано-Куриловецький, Могилів-Подільський, Чернівецький, Ямпільський, Томашпільський	3190 7,3	Оздоровчо-пізнавальна	Сприятливі умови для всіх видів рекреаційної діяльності — лікування, спортивного туризму, пляжно-купального відпочинку, екскурсійної діяльності, мисливства, рибальства. Миколаївська (1754 р.), Георгіївська (1805-1819 рр.) церкви, краєзнавчий музей, пам'ятник Джону Леннону у м. Могилів-Подільському; скельний монастир XI ст. в с. Лядова Могилів-Подільського району; печери сіл Нагоряни та Бронниця Могилів-Подільського району; залишки турецької фортеці в с. Озаринці Могилів-Подільського району; Григорівське городище скіфських часів Могилів-Подільського району; палац XVIII — поч. XIX ст. в Мурованих Курилівцях; історико-культурний заповідник «Буша» та геологічна пам'ятка природи «Гайдамацький яр» в с. Буша Ямпільського району; садиба в с. Коткожани Муровано-Куриловецького району; пам'ятник ІІонті в м. Чернівцях; музей мистецтва в м. Ямполі; с. Клембівка Ямпільського району — центр народної вишивки; церква, розписана художником В.А. Тропіним в с. Кукавка Могилів-Подільського району; палац поч. XIX ст., костюл 1770 р. в с. Комаргород Томашпільського району, Успенська церква 1767 р. в с. Марківка Томашпільського району, городище — археологічна пам'ятка трипільської культури с. Стіна Томашпільського району тощо
Західна (Середньоукраїнська)	Барський, Жмеринський, Шаргородський	3400	Оздоровчо-пізнавальна	Успенський собор XVIII ст., костюл Святої Анни 1811 р. в м. Бар, залишки Барської фортеці; костюл Святого Флоріана (XVIII ст.); єврейський штедл (містечко) — релікт раннього середньовічного будівництва, Миколаївський монастир в м. Шаргороді; Троїцький монастир (1767-1778 рр.), музей П.І. Чайковського в м. Браїлові Жмеринського району; пам'ятник Устиму Кармалюку в с. Кармалюковому Жмеринського району; Покровська 1700-1702 рр., Миколаївська церкви 1752 р. в с. Лозова Шаргородського району; палац XIX ст. в с. Чернятин Жмеринського району тощо
Північно-Східна	Козятинський, Погребищенський, Оратівський, Липовецький, Іллінецький	5070 0,01	Оздоровчо-спортивно-пізнавальна	Михайлівська церква 1764 р. в с. Дашів Іллінецького району, церква Параскеви поч. XIX ст. в с. Нова Прилука Липовецького району, поселення трипільської культури поблизу сіл Вербівка та Криштопівка Іллінецького району, палаци поч. XVIII-XIX ст. в с. Нападівка Липовецького району, в с. Стара Прилука Липовецького району, вокзал в Козятині, церква-мавзолей 1910 р. та садиба сер. XIX ст. в с. Круподеринці Погребищенського району, пам'ятник на місці страти ватажків українського козацтва В.Кочубея та І.Скри в с. Борщагівці Погребищенського району, краєзнавчий музей в смт. Оратів тощо
Південно-Східна	Теплицький, Бершадський, Чечельницький, Піщанський, Крижопільський	5200 0	Лікувально-оздоровчо-спортивна	Краєзнавчий музей в м. Бершадь; палац поч. XIX ст. в с. Чорномин Піщанського району, меморіальний музей і могила академіка Д.К. Заболотного в с. Заболотне Крижопільського району, Бондурівське городище IV ст. Чечельницький район, музей М.Д. Леонтовича в с. Марківка Теплицького району тощо

Виділяють території з різним ступенем концентрації об'єктів туристського показу. Найбільша щільність їх характерна для таких територій, що є головними районами туристської активності (рис. 2):

- Вінниця (музей-садиба М.І. Пирогова, церква-некрополь М.І. Пирогова, літературно-меморіальний музей М.М. Коцюбинського);
- смт. Стрижавка Вінницького району (ставка Гітлера «Вервольф»);
- с. Лядова Могилів-Подільського району (скельний монастир XI ст.);

- м. Хмільник (водо- та грязелікувальниці);
- городище скіфських часів (Немирівський район);
- с. Буша Ямпільський район (історико-культурний заповідник «Буша» та геологічна пам'ятка природи «Гайдамацький яр»);
- с. Воробіївка Немирівського району (український міжнародний щорічний фестиваль етнічної музики та лендарту «Шешори») [7].

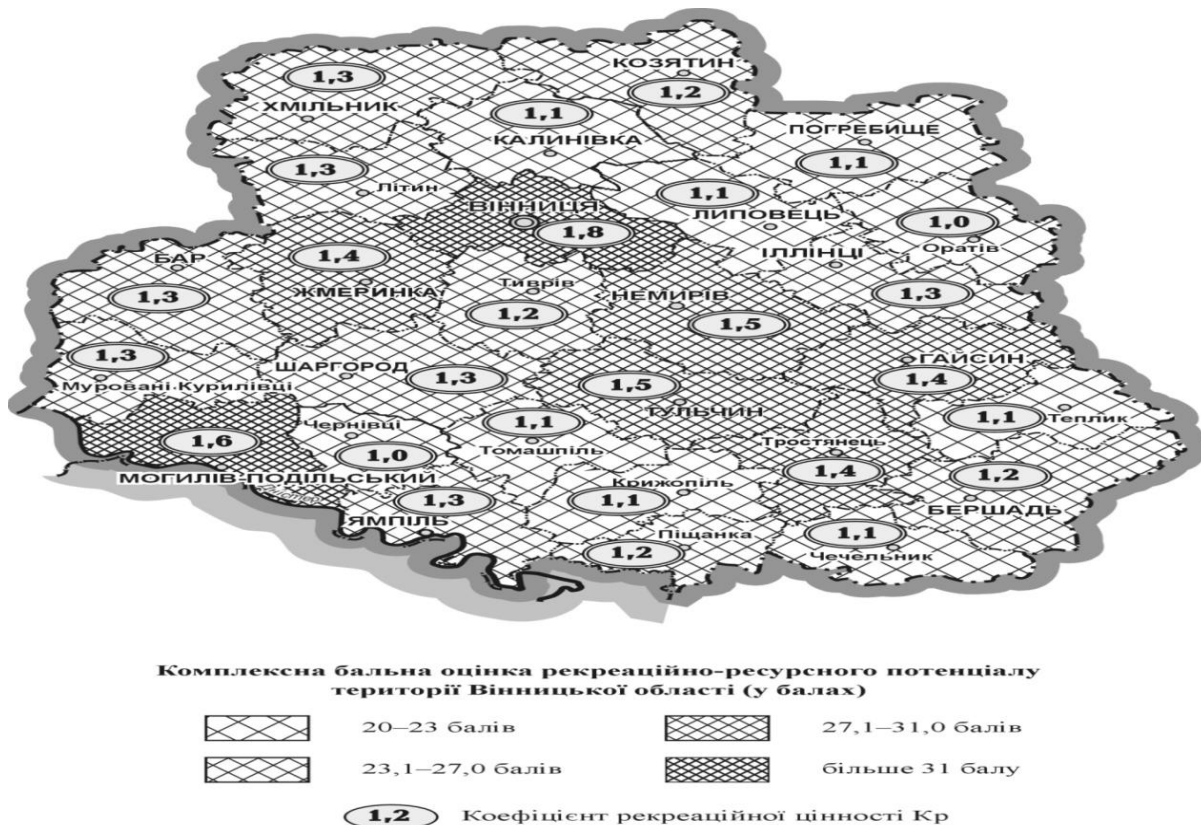

Рис. 2. Комплексна бальна оцінка рекреаційно-ресурсного потенціалу території Вінницької області

Результати оцінки рекреаційно-ресурсного забезпечення показали, що в області чітко простежуються відмінності: коефіцієнт рекреаційної цінності коливається в межах 1,1—1,8 при середньообласному значенні 1,4, при цьому найвищий рекреаційний потенціал оцінено в 36 балів, найменший — 20 (рис. 2, табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка рекреаційного потенціалу адміністративних районів Вінницької області (у балах)

№ з/п	Назва адміністративного району	Площа кв. км	Види оцінок																		
			Остп	Ое	Ом	Ол	Ов	Ок		Оп	Он	Опрр	Оі	От	Ос	Ог	Оторг	Ор	Оінф	О	Кр
								п	з												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	1	2
1	Барський	1100	2	2	0	2	1	3	3	1	2	14	2	2	1	1	2	3	9	27	1,3

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
2	Бершадський	1300	2	2	0	1	3	3	2	1	2	14	2	2	0	1	1	2	6	24	1,2
3	Вінницький	900	2	3	0	2	3	3	3	2	2	18	3	3	2	2	3	3	13	36	1,8
4	Гайсинський	1100	2	2	0	2	3	3	2	1	2	15	3	2	1	1	2	3	9	29	1,4
5	Жмеринський	1200	3	2	0	2	1	3	3	3	2	16	2	2	1	0	2	2	7	28	1,4
6	Іллінецький	900	2	2	0	2	2	3	3	1	2	15	3	3	0	0	1	2	6	26	1,3

7	Калинівський	1100	2	2	0	1	1	3	2	1	2	12	2	2	0	0	2	2	6	22	1,1
8	Козятинський	1100	1	1	0	1	1	3	3	1	2	12	2	3	1	1	2	2	9	24	1,2
9	Крижопільський	900	3	2	0	1	1	3	2	1	2	12	2	2	1	1	1	1	6	23	1,1
10	Липовецький	1000	2	1	0	1	1	3	3	1	2	12	2	2	0	0	1	3	6	22	1,1
11	Літинський	1000	2	2	0	2	3	3	3	1	2	16	2	2	0	0	1	3	6	26	1,3
12	М.-Подільський	900	2	3	2	1	3	3	1	2	2	17	3	3	1	1	2	3	10	32	1,6
13	М.-Куриловецький	900	2	2	2	2	3	3	2	2	2	18	2	2	0	0	1	2	5	27	1,3
14	Немирівський	1300	3	2	2	2	3	3	2	1	2	17	3	2	1	1	2	2	8	31	1,5
15	Оратівський	800	1	2	0	1	1	3	3	1	2	13	2	2	0	0	1	2	5	21	1,0
16	Піщанський	600	2	2	0	2	1	3	2	2	2	14	2	3	0	1	1	2	7	25	1,2
17	Погребищенський	1200	1	2	0	1	1	3	2	1	2	12	2	2	0	1	2	2	7	22	1,1
18	Теплицький	800	2	2	0	1	1	3	2	1	2	12	2	2	0	0	2	3	7	23	1,1
19	Тиврівський	1100	3	2	0	1	3	3	3	1	2	15	2	2	1	0	1	1	5	25	1,2
20	Томашпільський	900	3	2	0	1	1	3	2	1	2	12	2	2	0	1	1	2	6	23	1,1
21	Тростянецький	800	3	2	0	2	3	3	2	2	2	16	2	2	1	1	2	2	8	29	1,4
22	Тульчинський	900	3	2	0	2	2	3	2	2	2	15	3	3	1	1	1	3	9	30	1,5
23	Хмільницький	1300	1	2	3	1	2	3	2	1	2	16	2	2	2	1	1	2	8	27	1,3
24	Чернівецький	600	2	2	0	1	1	3	2	1	2	12	1	2	0	0	1	2	5	20	1,0
25	Чечельницький	800	2	2	0	2	1	3	2	3	2	15	1	1	0	0	1	2	4	22	1,1
26	Шаргородський	1100	3	2	0	2	2	3	2	1	2	14	2	2	0	1	2	2	7	26	1,3
27	Ямпільський	800	2	3	0	1	3	3	1	2	2	15	3	3	0	1	1	2	7	27	1,3
Вінницька область		26500	2	2	2	1	3	3	2	1	2	16	2	2	1	1	2	3	9	29	1,4

Умовні позначення: Осгп – оцінка потенціалу суспільно-географічного положення; Ое – оцінка естетичних якостей території; Ом – оцінка лікувальних вод території; Ол – оцінка лісових рекреаційних ресурсів території; Ов – оцінка водних ресурсів території; Ок – оцінка кліматичних ресурсів території; Оп – оцінка потенціалу природоохоронних об'єктів території; Он – оцінка території за показниками рекреаційного навантаження; Опrr – оцінка потенціалу природно-рекреаційних ресурсів; Oi – оцінка історико-культурного фонду території; Om – коефіцієнт транспортної забезпеченості, Ос – санаторно-курортними засобами, Ог – готельними підприємствами, Оторг – закладами торгівлі, Ор – закладами ресторанного господарства; Оінф – оцінка інфраструктурного забезпечення території; О – комплексна бальна оцінка рекреаційних територій; Кр – коефіцієнт рекреаційної цінності.

Той факт, що на території Вінницької області знаходиться майже 1900 історичних, понад 1700 археологічних, близько 600 архітектурних пам'яток, 45 заказників, серед них 18 державного значення, 213 пам'яток природи, в тому числі 8 державного значення, 33 заповідні урочища, 29 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, з яких 11 державного значення, цілком дозволяє вважати область одним із важливих туристських регіонів України. Але, на жаль, на сьогоднішній день комплекс пропонованих на регіональному рівні турпродуктів, затребуваний лише частково. Основне туристичне навантаження припадає лише на декілька найбільш відомих і традиційних центрів, які приваблюють туристів – Вінниця, Хмільник, Немирів, Ямпіль, Могилів-Подільський.

Найвищі показники мають Вінницький, Могилів-Подільський, Немирівський та Тульчинський райони; наближені до середньообласного — Гайсинський, Тростянецький та Жмеринський; нижчі за середньообласний показники комплексної бальної оцінки та коефіцієнта рекреаційної цінності спостерігаються в Чернівецькому, Оратівському, Чечельницькому, Калинівському, Липовецькому районах тощо. Найбільша щільність об'єктів туристського показу спостерігається в м. Вінниці, Вінницькому, Могилів-Подільському, Немирівському, Тульчинському, Гайсинському, Тростянецькому районах, що дозволяє вважати їх найбільш перспективними для розвитку різних видів туризму. В інших районах Вінницької області щільність туристських об'єктів значно нижче, а тому й суттєво нижча інтенсивність туристично-рекреаційної діяльності. Поряд із оцінкою реального рівня використання туристично-рекреаційного потенціалу і територіальних диспропорцій розвитку туризму в Вінницькій області проведена оцінка потенційної ємності виділених вище туристських зон (табл. 3).

Потенційна місткість розрахована експертним шляхом на підставі існуючих норм антропогенного та екологічного навантаження на територію, а також виходячи з існуючої потенційної пропускної спроможності об'єктів транспортної інфраструктури і самих об'єктів туристського показу.

*Оцінка реального рівня використання потенційної ємності
основних туристичних зон Вінницької області*

Зона та центр туристичної активності	Оцінка		Рівень використання потенційної ємності, %
	потенційна ємність, тис. осіб/рік	реальний туристський потік, тис. осіб/рік	
Вінницька область в цілому	130268	36602	28,1
Центральна (Середньобузька)	105787	32794	31
Північна (Верхньобузька)	7321	1025	14
Південна (Придністровська)	10277	2672	26
Західна (Середньомурафська)	5833	70	12
Південно-Східна	1000	39	3,9
Північно-Східна	50	2	4

Таким чином, можна зробити висновок, що найбільш повно сьогодні використовується туристично-рекреаційний потенціал таких туристських зон:

- Центральна (Вінницький, Тутьчинський, Тиврівський, Немирівський, Тростянецький, Гайсинський адміністративні райони) – близько 31 % від потенційної туристської ємності.

- Південна (Муровано-Куриловецький, Могилів-Подільський, Чернівецький, Ямпільський, Томашпільський адміністративні райони) – близько 26 %.

Недовикористання туристично-рекреаційного потенціалу більшості туристичних зон Вінницької області пояснюється відсутністю турпродуктів комплексного і тематичного характеру з якістю послуг, що відповідають міжнародним стандартам, недостатнім їх маркетинговим супроводом. Тому для оптимізації використання туристично-рекреаційного потенціалу як наведених вище, так і другорядних туристських зон Вінницької області необхідним бачиться реалізація таких інвестиційних пріоритетів:

- розширення видів (асортименту послуг) та збільшення загальної потужності засобів розміщення;
- розвиток транспортного обслуговування (розширення асортименту та якості послуг) і підвищення якості транспортної інфраструктури;
- розвиток асортименту і підвищення доступності фінансових послуг, послуг та систем зв'язку (у тому числі в області інформатизації та телекомунікацій, розвиток online-послуг);
- розвиток туроператорської діяльності та підготовки мережевих, комплексних і тематичних турпродуктів, можливості їх комбінування за індивідуальними замовленнями;
- розвиток інформаційного забезпечення туризму, туристського маркетингу і брендингу (у тому числі брендингу територій і турпродуктів).

Виділені вище територіальні пріоритети розвитку туризму продиктовані, в тому числі, широким розвитком у Вінницькій області водного туризму. Водний туризм на катамаранах та рафтах на Середньому Побужжю поєднує в собі проходження водних порогів і перекатів та знайомство з пам'ятками архітектури і садово-паркового мистецтва, таких як костел 19 ст. на території Печерського парку, огляд мальовничих скель в с. Звониха, що використовуються для тренувань скелелазів. Водний похід по Південному Бугу від с. Тиврів до с. Райгород – один із «класичних» водних маршрутів України [5].

Водний туризм менш залежний від туристської інфраструктури, має величезне культурно-пізнавальне значення і дуже популярний в даний час.

Вінницька область володіє значним потенціалом для розвитку екологічного туризму. Незважаючи на свою високу популярність, екологічний туризм потребує відносно невеликих капіталовкладень [8].

Туризм, пов'язаний з відвідуванням міст, історичних місць, пам'ятників історії та культури вимагає розвиненої готельної і транспортної інфраструктури, що пов'язано з великими фінансовими вкладеннями. Існуюча інфраструктура туризму – готельне і дорожнє господарство, транспорт і зв'язок, сфера культурно-побутового обслуговування та дозволя – не завжди задовільняє сучасні вимоги. Також з цим пов'язані обмеження в розвитку туризму і в залученні існуючих об'єктів туристського показу в господарський обіг.

У зв'язку з тим, що в створенні туристичного продукту та наданні туристичних послуг беруть участь не тільки підприємства туристської індустрії, але і господарюючі суб'єкти, які працюють в інших сферах економічної діяльності, можна говорити про те, що рівень розвитку туризму в межах кожного туристського центру, кожного адміністративного району буде визначатися рівнем розвитку інфраструктури. Так, серед основних показників, що характеризують рівень розвитку інфраструктури, можна виділити такі, як: щільність дорожнього покриття, кількість підприємств (засобів) розміщення, підприємств громадського харчування, кількість музеїв та інших об'єктів показу тощо [4].

Належність муніципальних утворень до туристських районів, зон і центрів області, а також їх диференціація за ступенем забезпеченості туристською інфраструктурою наведена в таблиці 4.

Таблиця 4

Забезпеченість муніципальних утворень Вінницької області
туристською інфраструктурою (на 2012 р.)

Адміністративні райони в розрізі туристських зон Вінницької області	Щільність доріг, км/км ²	Кількість населених пунктів м./смт./с.	Кількість закладів ресторанного господарства	Кількість музеїв	Засоби розміщення	Кількість телефонів
Центральна (Середньобузька)						
1	2	3	4	5	6	7
Вінницький	395	1/3/51	198	4	10	131454
Тульчинський	355	1/2/48	58	–	1	9810
Тиврівський	348	1/2/53	8	–	–	6539
Немирівський	340	1/2/92	33	1	1	8697
Тростянецький	299	–/1/36	4	2	–	11889
Гайсинський	302	1/–/62	49	1	1	12353
Разом	2039	5/10/342	350	8	13	180742
Північна (Верхньобузька)						
Хмельницький	359	1/–/80	63	–	1	11439
Калинівський	343	1/–/57	11	–	1	8859
Літинський	319	–/1/61	40	1	–	5378
Разом	1021	2/1/198	114	1	2	25676
Південна (Придністровська)						
Муровано-Куриловецький	377	–/1/59	45	–	0	4747
Могилів-Подільський	476	–/1/53	59	1	1	11597
Закінчення табл. 4						
1	2	3	4	5	6	7
Чернівецький	416	–/1/39	23	–	–	4006
Ямпільський	435	1/–/38	31	1	1	6648
Томашпільськ	329	–/2/32	37	–	1	8413
Разом	2033	1/5/221	195	2	3	35411
Західна (Середньомурафська)						
Барський	367	1/1/92	50	–	2	8355
Жмеринський	351	1/1/68	39	–	2	13871
Шаргородський	364	1/–/61	56	–	1	7332
Разом	1082	3/2/22	145	–	5	29558
Південно-Східна						
Теплицький	296	–/1/47	47	–	–	4061
Бершадський	316	1/–/44	56	–	1	7770
Чечельницький	221	–/1/21	23	–	–	4574
Піщанський	326	–/2/27	24	–	2	3259

Крижопільський	281	-1/44	7	-	1	6404
Разом	1440	1/5/18	157	-	4	26068
Північно-Східна						
Козятинський	389	1/2/71	16	1	-	12306
Погребищенський	292	1/-/62	51	-	1	4127
Оратівський	326	-1/54	35	1	1	3943
Липовецький,	308	1/1/57	45	-	-	7576
Іллінецький	350	1/1/52	50	-	-	6554
Разом	1665	4/5/29	197	2	2	34506

Виходячи з цього, у таблиці 5 наведені найбільш значимі об'єкти показу, що визначають туристську спеціалізацію території та рівень розвитку туристичної інфраструктури. Багато об'єктів туристської привабливості Вінницької області на сьогоднішній день не залучені в туристський оборот через свою недоступність. Низький рівень розвитку туристської інфраструктури є причиною низької якості послуг і, відповідно, низької конкурентоспроможності турпродуктів. У той же час, необхідно зазначити тенденцію, що намітилася: збільшення частки екологічного туризму і турпродуктів, пов'язаних із активним і екстремальним відпочинком, що не вимагає високого рівня і якості обслуговування. Це підтверджує значний інтерес до області, навіть при невисокому рівні розвитку інфраструктури [6].

Таблиця 5

Об'єкти туристського показу і найбільш важливі характеристики, що визначають туристську спеціалізацію муніципальних утворень Вінницької області

Туристський центр	Об'єкт туристського показу	Рівень розвитку туристської інфраструктури		
		високий	середній	низький
1	2	3	4	5

Закінчення табл. 5

1	2	3	4	5
Центральна (Середньобузька)				
м. Вінниця	Миколаївська церква (1746 р.), костюл 1610–1617 рр., церква євангельських християн-баптистів «Віфанія», музей-садиба М.І. Пирогова, літературно-меморіальний музей М.М. Коцюбинського, садиба Грохольських в районі П'ятничан, споруди фортифікаційного комплексу «Мури» – пам'ятка архітектури поч. XVII ст., могила П.К. Запорожця, пам'ятники М.Коцюбинському, Т.Шевченку, М.Пирогову, О.Горькому			
м. Немирів	Палац Потоцьких-Щербатових, літературний музей, пам'ятники М.Вовчок та М.Некрасову, скіфське городище VII–VI ст. до н. е.			
м. Тульчин	Палац С.Ф. Потоцького, краєзнавчий музей, Домініканський костюл 1780 р., Успенська церква 1789 р., пам'ятники О.В. Суворова, О.С. Пушкіна та М.Д. Леонтовича			
м. Ладижин	Розвиток сільського зеленого туризму, рибальство			
с. Степашки Гайсинського району	2 бази відпочинку на березі р. Південний Буг «Енергетик» 1, 2, дитячий оздоровчий табір «Супутник», розвиток рибальства, полювання, оздоровчо-спортивний водний туризм			
Північна (Верхньобузька)				

м. Хмільник	Мінеральні радонові води та лікувальні грязі, архітектурні пам'ятки костюл Усікновення глави Іоанна Предтечі (1603 р.), палац Ксідо архітектора І.Фоміна, історичний музей			
Південна (Придністровська)				
м. Ямпіль	Музей образотворчого мистецтва			
м. Могилів-Подільський	Миколаївська (1754 р.), Георгіївська (1805–1819 рр.) церкви, краєзнавчий музей, пам'ятник Джону Леннону			
Західна (Середньомурафська)				
м. Бар	Успенський собор XVIII ст., костюл Святої Анни 1811 р., залишки Барської фортеці			
м. Шаргород	Костюл Святого Флоріана (XVIII ст.); єврейський штедл (містечко) — релікт раннього середньовічного будівництва, Миколаївський монастир			
Південно-Східна				
сmt. Крижопіль	Казанська церква (1619 р.) та Костюл Пресвятої Діви Марії (1747 р.) в с. Городківка, церква Іоанна Богослова (1747 р.) в с. Радянське, садиба Бжозовських (поч. XIXст.) в с. Соколівка			
м. Бершадь	Краєзнавчий музей			
с. Заболотне Крижопільського району	Меморіальний музей і могила академіка Д.К. Заболотного			
Північно-Східна (в стадії формування)				
м. Козятин (в перспективі)	Музей історії м. Козятин			
м. Іллінці (в перспективі)				
м. Погребище (в перспективі)				

Спеціалізація туристського комплексу на рівні муніципальних утворень і конкретного туристичного району чи центру може формуватися не тільки на основі комбінування об'єктів показу, природно-кліматичних умов та рівня розвитку інфраструктури, але також і на основі існуючої культурної спадщини [8].

Основними елементами у проєктах просторового розвитку туризму на території області були об'єкти туристського показу, об'єкти туристської інфраструктури (готелі, сільські садиби, гостьові будинки, оглядові майданчики і вежі, пляжі), а також туристські маршрути. Основні об'єкти туристського показу були розташовані, переважно, на територіях м. Вінниці і околиць, с. Буша Ямпільського району, с. Лядова Могилів-Подільського району, Тульчинського району, Немирівського району.

Враховуючи те, що в створенні турпродукту і наданні послуг беруть участь не тільки туристські підприємства, але і багато інших суб'єктів, можна говорити про те, що рівень розвитку туризму на окремій території багато в чому визначатиметься рівнем розвитку туристичної і допоміжної інфраструктури. Отже, одним із пріоритетів державної регіональної політики в області розвитку туризму є оптимізація просторового розміщення об'єктів туристської і допоміжної інфраструктури. З урахуванням розвитку конкурентного середовища, вихід регіональних турпродуктів на глобальні ринки і диференціації розвитку туризму в регіоні на основі відмінностей в спеціалізації для регіонального туристського комплексу прийнятні принципи і інструменти кластерного розвитку [8].

Висновок. Таким чином, просторовий аналіз естетичного оцінювання природних територіальних систем Вінницької області вказує на те, що досліджуваний регіон дійсно має всі підстави для розвитку туристичної індустрії, а наявність природних територіальних систем із збіднілими та задовільними естетичними оцінками свідчить про необхідність відповідним чином узгоджувати туристичні маршрути з метою підвищення їх привабливості і популярності.

Список використаної літератури:

1. Балабанов И.Т. Экономика туризма : уч. пособие / И.Т. Балабанов, А.И. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 2009. – 176 с.
2. Гостиничный и туристский бизнес / под ред. проф. А.Д. Чудновского. – М. : Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ» Изд-во «ЭКМОС», 2008. – 352 с.
3. Dixon H. Strategic Investment in an Industry with a Competitive Product Market / H. Dixon // Journal of Industrial Economics. – 1985. – № 33. – P. 483–499.

4. *Дурович А.П.* Маркетинг в туризме : учеб. пособие / *А.П. Дурович.* – 2-е изд., перераб. и доп. – Мн. : Новое знание. – 2010. – 496 с.
5. *Ефремова М.В.* Основы технологии туристического бизнеса : учеб. пособие / *М.В. Ефремова.* – М. : ОСЬ-09, 2009. – 192 с.
6. *Кабушкин Н.И.* Менеджмент туризма : уч. пособ. / *Н.И. Кабушкин.* – Минск : Новое Знание, 2010. – 432 с.
7. *Любіцева О.О.* Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / *О.О. Любіцева.* – К. : Альтерпрес, 2007. – 436 с.
8. Стратегія регіонального розвитку туризму : монографія / *І.В. Левицька, Н.В. Корж, А.Г. Кізюн, Н.В. Онищук.* – 2013. – 192 с.

ЛЕВИЦЬКА Інна Ванадіївна – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ.

Наукові інтереси:

- розвиток туристичної індустрії;
- готельно-ресторанна справа.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2013